

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie turystyki socjalnej w Europie

(2006/C 318/12)

Dnia 19 stycznia 2006 r. Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny postanowił, działając na podstawie art. 29 ust. 2 regulaminu wewnętrznego, sporządzić opinię w sprawie *turystyki socjalnej w Europie*

Sekcja ds. Jednolitego Rynku, Produkcji i Konsumpcji, której powierzono przygotowanie prac Komitetu w tej sprawie, przyjęła swoją opinię 26 lipca 2006 r. Sprawozdawcą był Juan MENDOZA CASTRO.

Na 429. sesji plenarnej w dniach 13 — 14 września 2006 r. (posiedzenie z dnia 14 września 2006 r.) Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny stosunkiem głosów 138 do 2, 4 osoby wstrzymały się od głosu, przyjął następującą opinię:

A. Część pierwsza: Analiza sytuacji bieżącej

znaczeniu, jakim dla Europy jest turystyka, sprostanie powyższemu — oraz wielu innym — wyzwaniu jest jednym z warunków powszechnej poprawy jakości życia.

1. Wprowadzenie

1.1 Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny postanowił, w nawiązaniu do różnorodnych, sporządzonych wcześniej opinii stanowiących wkład Komitetu w kształtowanie europejskiej polityki turystycznej, sporządzić opinię w sprawie turystyki socjalnej, analizując jej początki, rozwój i stan obecny w Europie, jak również doświadczenia różnych państw członkowskich oraz reprezentowane przez nią wartości. W opinii zawarte zostaną przede wszystkim zalecenia skierowane do instytucji publicznych i prywatnych, mające na celu poprawę skuteczności działania w zakresie turystyki socjalnej w Europie i jej upowszechnienie. Niniejsza opinia stanowi także wkład do toczącej się debaty na temat europejskiej polityki turystycznej — chodzi o analizę turystyki socjalnej jako integralnego elementu europejskiego modelu turystyki.

1.2 **Turystyka w Europie: stan aktualny i przyszłe wyzwania.** W licznych analizach, sprawozdaniach i opiniach sytuacja w turystyce omawiana była z różnych perspektyw: gospodarczej, społecznej i ochrony środowiska naturalnego, z punktu widzenia istotnego znaczenia turystyki dla całej gospodarki europejskiej oraz dla gospodarek niektórych państw, czy wreszcie jej pozytywnego wkładu w dobrobyt i zatrudnienie w Europie. Wszystkie powyższe czynniki składają się na obraz sektora dysponującego znacznym potencjałem, charakteryzującego się stabilnością i wzrostem. Z drugiej strony zaznacza się również, że turystyka wiąże się z różnymi problemami i zagrożeniami natury wewnętrznej i zewnętrznej w perspektywie krótko-, średnio- i długoterminowej, takimi jak: sezonowość, korzystanie, niekiedy nadmierne, z zasobów naturalnych, brak należytego poszanowania dla dziedzictwa kulturowego oraz dla lokalnego otoczenia, jak również obawy związane ze zjawiskiem terroryzmu mającym wpływ na bezpieczeństwo miejscowych mieszkańców i turystów. Czynniki te sprawiają, że z turystyką wiążą się pewne istotne wyzwania, z którymi trzeba będzie się zmierzyć, aby utrzymać ją na ścieżce zrównoważonego rozwoju. Do wyzwań tych należy zaliczyć potrzebę zapewnienia powszechnego dostępu do turystyki, jej rzeczywisty wkład w rozwój wielu nierozwiniętych państw na całym świecie, równowagę w dziedzinie ekologii, przestrzeganie Kodeksu Etycznego dla Turystyki, stabilne i wartościowe miejsca pracy oraz wkład w pokój na świecie. W przypadku sektora o strategicznym

1.3 **Polityka turystyczna UE.** W dniu 6 kwietnia 2005 r. Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny przyjął opinię w sprawie **polityki turystycznej w rozszerzonej Unii Europejskiej**, w której poddał szczegółowej analizie zarówno bieżącą politykę turystyczną w świetle postanowień traktatu konstytucyjnego, jak i konsekwencje obecnego rozszerzenia UE oraz jego przyszłych etapów. W opinii z zadowoleniem przyjęto fakt, że turystyka przyczynia się do wspierania, koordynacji oraz uzupełniania pozostałych obszarów europejskiej polityki. Turystyka pozostaje przykładowo w ścisłym związku z polityką zatrudnienia i polityką społeczną, strategiami na rzecz poprawy jakości, badań i rozwoju technologicznego, ochrony konsumentów, ochrony środowiska naturalnego oraz innymi, bardzo różnorodnymi strategiami. Należy tu podkreślić, że celem niniejszej opinii jest uściślenie i analiza wkładu, jaki turystyka socjalna wnosi do polityki zatrudnienia i polityki społecznej. W ramach różnych opinii poświęconych turystyce EKES wspiera politykę europejską, która będzie się koncentrować na stworzeniu modelu europejskiej turystyki opartego niekoniecznie na prawodawstwie, lecz raczej na przyjętych wartościach. Turystyka socjalna i związane z nią wartości mogą stanowić kluczowy element wspomnianego modelu oraz pomóc w jego ukształtowaniu i upowszechnianiu.

1.4 **Turystyka socjalna a wyzwania agendy lizbońskiej.** Należy zwrócić szczególnie uwagę na wyzwania, jakie stawia przed turystyką, zwłaszcza turystyką socjalną, agenda lizbońska. Ponieważ strategicznym celem przyjętym w agendzie jest uczynienie z Europy „**najbardziej konkurencyjnej i dynamicznej oraz opartej na wiedzy gospodarki na świecie, zdolnej do systematycznego wzrostu gospodarczego, zapewniającej większą liczbę lepszej jakości miejsc pracy oraz większą spójność społeczną**”, niezbędne będzie ustalenie, czy turystyka socjalna skutecznie i pozytywnie przyczynia się do realizacji tego celu, w jaki sposób ma to miejsce, oraz jak można zwiększyć ten pozytywny wpływ. Jak zostanie to szerzej przedstawione w dalszej części niniejszej opinii, EKES jest zdania, że choć turystyka socjalna istotnie odgrywa tutaj pozytywną rolę, możliwe jest zwiększenie jej znaczenia. Dlatego też zaproponowane zostaną środki skierowane do różnych podmiotów zaangażowanych w turystykę socjalną.

1.5 **Kontekst opinii.** Niniejsza opinia została oparta na bardzo zróżnicowanych materiałach, zarówno teoretycznych (analizy, sprawozdania, publikacje prasowe), jak i praktycznych (konkretne przykłady realizowanych w Europie inicjatyw w zakresie turystyki socjalnej). Materiały te zostały przygotowane przez instytucje publiczne i prywatne; w przypadku EKES-u warto wymienić opinię z dnia 29 października 2003 r. w sprawie **turystyki ogólnodostępnej i stabilnej społecznie**, w której turystyka socjalna znalazła się w grupie 100 wymienionych inicjatyw (pkt 5.5.2), a także opinię z dnia 6 kwietnia 2005 r. w sprawie **polityki turystycznej w rozszerzonej UE**, w której projekt dotyczący europejskiej turystyki socjalnej uznano za potencjalny projekt pilotażowy w zakresie współpracy międzyinstytucjonalnej na szczeblu UE.

2. Koncepcja turystyki socjalnej

2.1 **Prawo do turystyki jako fundament turystyki socjalnej.** Wszystkim przysługuje prawo do codziennego, cotygodniowego i corocznego wypoczynku, jak również prawo do wolnego czasu, w którym mogą rozwijać własną osobowość oraz integrować się społecznie. Zdecydowanie każdemu przysługuje prawo do osobistego rozwoju. Prawo do turystyki stanowi bez wątpienia konkretny wyraz tego ogólnego prawa, natomiast podstawą turystyki socjalnej jest dążenie do jego upowszechnienia w praktyce. Dlatego turystyki socjalnej nie można uznać za działalność marginalną lub zewnętrzną w stosunku do ogólnego nurtu działań związanych z turystyką, stanowiącą jeden z najważniejszych sektorów gospodarczych na świecie, zarówno w Europie, jak i w poszczególnych państwach członkowskich; wręcz przeciwnie, stanowi ona formę praktycznej realizacji wspomnianego powszechnego prawa do udziału w turystyce, do podróżowania oraz poznawania innych regionów i państw, co jest esencją turystyki. Należy zwłaszcza wskazać na fakt, że prawo to uznane jest w art. 7 Kodeksu Etycznego dla Turystyki, zatwierdzonego przez Światową Organizację Turystyki w Santiago de Chile 1 października 1999 r. oraz przyjętego przez ONZ 21 grudnia 2001 r.

2.2 **Definicja turystyki socjalnej.** Istnieje wiele koncepcji dotyczących turystyki socjalnej, co utrudnia ustalenie dokładnej definicji tego pojęcia. Mimo że metody stosowane przez instytucje podejmujące tę kwestię różnią się znacznie (określenie treści, oczekiwanych rezultatów, celów, koncepcji i założeń), w każdym przypadku opierają się na następującym stwierdzeniu: wszyscy, w tym osoby najmniej uprzywilejowane, mają prawo do wypoczynku, relaksu i czasu wolnego od pracy każdego dnia, w każdym tygodniu, każdego roku. Według Międzynarodowego Biura Turystyki Socjalnej (BITS) turystyka socjalna oznacza „wszelkie koncepcje i zjawiska związane z udziałem w turystyce grup społecznych o niskich dochodach, możliwym dzięki dokładnie określonym instrumentom socjalnym”. BITS pracuje obecnie nad zmianą tej definicji, tak aby wskazywała na wkład turystyki w rozwój oraz w solidarność społeczną.

2.2.1 Według Komisji Europejskiej ⁽¹⁾ „turystyka socjalna to działalność organizowana w niektórych państwach przez stowarzyszenia, spółdzielnie i związki zawodowe, której celem jest zapewnienie

⁽¹⁾ Różne koncepcje turystyki socjalnej: ewolucja podaży i popytu, Komisja Europejska, XXIII Dyrekcja Generalna, Dział Turystyki, 1993

możliwości podróżowania jak największej liczbie osób, a w szczególności osobom należącym do najmniej uprzywilejowanych grup społeczeństwa”. Definicja ta, przyjęta już jakiś czas temu, jest w ostatnich latach ponownie rozpatrywana na spotkaniach technicznych. Zdaniem EKES-u żadna z tych definicji nie jest dość precyzyjna, jednakże, jak ma to często miejsce w naukach społecznych, większe znaczenie od ustalenia precyzyjnej definicji ma określenie charakterystycznych przejawów danego zjawiska.

2.2.2 W związku z tym — pomijając próby ustalenia dokładnej definicji turystyki socjalnej i wychodząc z założenia, że turystyka jest prawem powszechnym, które powinniśmy starać się zapewnić wszystkim osobom — można stwierdzić, że przez turystykę socjalną należy rozumieć wszelką działalność spełniającą trzy poniższe warunki:

- sytuacja życiowa całkowicie lub częściowo uniemożliwia korzystanie w pełni z prawa do turystyki. Może ona wynikać z przyczyn gospodarczych, niepełnosprawności fizycznej lub umysłowej, izolacji poszczególnych osób lub całych rodzin, ograniczonej mobilności, trudności związanych z położeniem geograficznym oraz szerokiego wachlarza innych przyczyn, które w praktyce stanowią prawdziwą barierę;
- określone podmioty — instytucje publiczne lub prywatne, przedsiębiorstwa, związki zawodowe, czy też po prostu zorganizowane grupy osób — podejmują działania na rzecz likwidacji lub ograniczenia barier uniemożliwiających zainteresowanym osobom korzystanie z przysługującego im prawa do turystyki;
- powyższe działania są skuteczne i faktycznie umożliwiają określonej grupie osób udział w turystyce w sposób zgodny z zasadami zrównoważonego rozwoju, dostępności i solidarności.

2.2.3 Co więcej, podobnie jak turystyka w ujęciu ogólnym stanowi działalność zintegrowaną, w którą zaangażowane są różne sektory, dziedziny działalności i obszary rozwoju, tak turystyka socjalna obejmuje wszystkie inicjatywy zapewniające dostęp do turystyki osobom o szczególnych potrzebach, przynosząc równocześnie korzyści społeczne i gospodarcze różnym sektorom, działaniom, grupom i obszarom.

2.3 Historia turystyki socjalnej

- Choć nie jest jasne, w jaki sposób doszło do ukształtowania turystyki socjalnej w jej obecnej formie, początków tego zjawiska można doszukiwać się w organizacjach powstałych w pierwszych latach XX wieku i specjalizujących się w organizacji obozów sportowych w górach oraz w obozach wakacyjnych dla dzieci pochodzących z mniej uprzywilejowanych rodzin, które zaczęto organizować w Szwajcarii i we Francji.

- Po II wojnie światowej w organizowanie pierwszych form turystyki socjalnej zaczęły włączać się władze publiczne. Ich zaangażowanie związane było z działalnością ruchów robotniczych, przy czym niektóre państwa europejskie (Francja, Włochy, Portugalia i Hiszpania) same organizowały turystykę socjalną, podczas gdy inne (Wielka Brytania, Holandia) przyjęły politykę nieinterwencji w tym zakresie.
- W latach 50-tych i 60-tych ubiegłego wieku działania na rzecz wspierania turystyki socjalnej nabrały prawdziwego rozmachu; doszło też do powołania szeregu organizacji, stowarzyszeń oraz organów koordynujących, w tym Międzynarodowego Biura Turystyki Socjalnej z siedzibą w Brukseli, które po dziś dzień realizuje szeroko zakrojone akcje promocyjne i prowadzi działalność przedstawicielską w tym zakresie.

2.4 Podstawy turystyki socjalnej. Według BITS turystyka socjalna opiera się na pięciu kryteriach:

2.4.1 Prawo większości do udziału w turystyce. Przypuszczalnie chęć urzeczywistnienia tego właśnie prawa najlepiej uzasadnia różne inicjatywy z zakresu turystyki socjalnej i stanowi ich najsolidniejszą podstawę. Obecnie liczba osób udających się na wakacje znacznie wzrosła w wyniku upowszechnienia się turystyki jako takiej w całym społeczeństwie, nadal jednak istnieją grupy, które z różnych powodów nie mogą korzystać z wyjazdów wakacyjnych. Najczęstszą przeszkodą na drodze do upowszechnienia tego prawa jest brak środków finansowych. Istnieją wątpliwości, czy władze publiczne mogą i powinny przeznaczać środki publiczne na zagwarantowanie prawa do turystyki lub wyjazdów wakacyjnych. Poszczególne państwa podejmują w tej kwestii różne działania: niektóre z nich angażują się bardziej z przyczyn społecznych, podczas gdy inne są mniej aktywne w rozwiązywaniu problemów, które uniemożliwiają zapewnienie powszechnego dostępu do wyjazdów wakacyjnych. Należy podkreślić, że turystyka społeczna nie może i nie powinna być w żadnym wypadku postrzegana jako turystyka gorszej jakości lub niższej kategorii; wręcz przeciwnie, wszelkie działania w tym zakresie musi charakteryzować jak największa dbałość o ogólną jakość zarówno infrastruktury, jak i usług.

2.4.2 Wkład turystyki socjalnej w integrację społeczną. Turystyka w istotny sposób przyczynia się do integracji społecznej oraz ułatwia kontakt z innymi kulturami, miejscami, zwyczajami, a w szczególności z ludźmi: bez podróży, wyjazdów wakacyjnych i turystyki nie byłyby możliwe spotkania, rozmowy oraz wzajemny szacunek oparty na podstawowej równości, z uwzględnieniem różnic kulturowych. Wymiana kulturalna oraz korzystanie z czasu wolnego mają istotne znaczenie dla osobistego rozwoju człowieka, co dotyczy zarówno turystów, jak i osób goszczących ich w swoim otoczeniu. Wymiana, którą zapewnia turystyka, jest szczególnie cenna w przypadku ludzi młodych, poszerzających swoje horyzonty intelektualne oraz wiedzę o świecie. W przypadku UE turystyka socjalna może stanowić skuteczny instrument w procesie kształtowania Europy obywatelskiej. Należy podkreślić, że zgodnie z powszechną opinią turystyki socjalnej nie można traktować w sposób odmienny od ogólnej turystyki wakacyjnej, lecz powinna ona przyczyniać się do społecznej integracji. To

ogólna turystyka wakacyjna powinna stwarzać grupom uczestniczącym w turystyce socjalnej odpowiednie warunki do spędzania wakacji, a nie odwrotnie. Ukazuje to w sposób wyraźny, że podejmowane działania nie mogą koncentrować się wyłącznie na zapewnieniu odpowiedniej infrastruktury, lecz także na rodzajach usług świadczonych w ramach turystyki socjalnej, z czym wiąże się konieczność zapewnienia odpowiednich szkoleń pracownikom zatrudnionym w tym sektorze.

2.4.3 Tworzenie struktur zrównoważonej turystyki. Nie w każdym przypadku infrastrukturę w miejscowościach i regionach turystycznych można uznać za zgodną z zasadami rozwoju zrównoważonego, zwłaszcza że rozwój turystyki odbywał się często przy dążeniu do jak najszybszego osiągnięcia zysków, w warunkach nadmiernego wykorzystywania zasobów naturalnych oraz zajmowania najlepszych terenów, zwykle położonych na wybrzeżach i w górach. Turystyka socjalna, w której większe znaczenie mają warunki socjalne niż czynniki gospodarcze, może przyczynić się do powstania lub odnowy miejscowości turystycznych, spełniając równocześnie kryteria turystyki zrównoważonej pod względem gospodarczym, społecznym oraz ekologicznym. Podstawowe znaczenie dla zrównoważonego funkcjonowania miejscowości i regionów turystycznych ma metoda zarządzania różnymi formami turystyki socjalnej. Jeżeli przyjąć, że zrównoważony charakter rozwoju polega na odpowiednim wyważeniu różnych aspektów ludzkiej działalności, turystykę socjalną należałoby uznać za narzędzie zrównoważonego rozwoju w wielu słabiej rozwiniętych państwach, w których turystyka postrzegana jest jako ten rodzaj działalności gospodarczej, który może je wydobyć z ubóstwa.

2.4.4 Wkład w zatrudnienie i rozwój gospodarczy. Turystyka przypuszczalnie już teraz posiada, a w przyszłości z pewnością wzmocni jeszcze swą pozycję najsilniejszego sektora gospodarczego na świecie oraz jednego z sektorów wnoszących największy wkład w zatrudnienie, rozwój, dobrobyt oraz jakość życia w regionach, w których jest uprawiana. Mimo że turystyka socjalna przyczynia się do tej ważnej pozycji ekonomicznej, jej organizatorzy nie są jeszcze w pełni świadomi związanych z nią możliwości, jej znaczenia dla gospodarki, ani też możliwości opierania się przy wyborze miejsca wyjazdu na kryterium zrównoważonego rozwoju. Przedsiębiorstwa i instytucje zajmujące się turystyką socjalną nie mogą kierować się w swojej działalności wyłącznie uwarunkowaniami gospodarczymi. Jednym z kryteriów, które należy zastosować, jest zapewnienie stabilnego zatrudnienia wysokiej jakości, stanowiącego kluczowy warunek zrównoważonego rozwoju miejscowości turystycznych. Za kryterium o podstawowym znaczeniu dla jakości i stabilności zatrudnienia, które powinno stanowić integralny element europejskiego modelu turystycznego, należy uznać w szczególności stopień udziału turystyki socjalnej w przeciwdziałaniu zjawisku sezonowości zatrudnienia. Tworzenie partnerstw publiczno-prywatnych w ramach zarządzania turystyką socjalną może stanowić instrument wspierający spełnienie powyższego kryterium i wskaźnik postępu w tym zakresie.

2.4.5 Wkład turystyki socjalnej w globalny rozwój. Jak wspomniano powyżej, turystyka, a w szczególności turystyka socjalna, może okazać się dla wielu społeczności sposobem na wydobyć się z pułapki niedostatecznego rozwoju, kryzysu

przemysłowego i sytuacji powstałej wskutek upadku górnictwa, przemysłu lub rolnictwa. Warunki niezbędne do rozwoju turystyki socjalnej odpowiadają warunkom, jakie należy spełnić, by dla danego regionu i jego mieszkańców turystyka stała się siłą napędową rozwoju. Jeżeli dana społeczność ma możliwość utrzymywania się z turystyki, lokalna gospodarka i stabilizacja społeczna ulegną wzmocnieniu. Wiele międzynarodowych instytucji wskazuje na zalety turystyki jako skutecznego antidotum przeciwko wojnom i wszelkiego rodzaju klęskom. Turystyka oznacza gościnność, wymianę, uwydatnienie lokalnych walorów, przyjaźń i komunikację między ludźmi, stanowiąc tym samym przeciwieństwo wojny, utożsamianej z agresją, inwazją i zniszczeniem przyrody. Skoro potrafimy kochać jedynie to, co jest nam znane, turystyka jest narzędziem zbliżenia i wzajemnego poznawania się, wspierając tym samym pokój, harmonię i rozwój. Turystyka socjalna może i powinna wzmocniać swą rolę i przyczynić się do propagowania równości, sprawiedliwości, demokracji oraz dobrobytu, umożliwiających rozwój ludzkości oparty na solidarności.

2.5 Zarządzanie turystyką socjalną oraz jej zasady i warunki. Należy przeanalizować czynniki i kryteria charakteryzujące turystykę socjalną oraz metody zarządzania nią, co pozwoli na wyróżnienie aspektów, które można zaliczyć do sfery socjalnej i tych, które pozostają poza jej zakresem. Zdaniem BITS możliwe jest wyznaczenie pewnych kryteriów określających ogólną koncepcję turystyki:

- podstawowym celem powinno być zwiększenie dostępu do turystyki dla wszystkich grup, lub jednej konkretnej grupy, mających trudności z dostępem do turystyki;
- powinna ona być otwarta na bardzo różnych odbiorców, reprezentujących zróżnicowane segmenty społeczeństwa; powinna być również otwarta na różne formy zarządzania i różne podmioty działające w sektorze turystyki socjalnej;
- konieczne jest poprawne określenie grup, do których adresowana jest działalność: kategorii społecznych i wiekowych czy też osób niepełnosprawnych, przestrzegając przy tym zawsze kryterium niedyskryminacji ze względu na rasę, kulturę lub sytuację społeczną;
- należy włączyć inicjatywy i cele o charakterze humanistycznym, edukacyjnym, kulturalnym oraz ogólnie cele związane z rozwojem osobistym;
- turystyka powinna charakteryzować się przejrzystością w zakresie gospodarczych aspektów działalności, przy czym zyski powinny zostać ograniczone do poziomu niezbędnego do realizacji celów socjalnych;
- produkty turystyki powinny przynosić również wartość pozafinansową;
- należy dążyć do trwałego włączenia działalności turystycznej w ramy lokalnego otoczenia;

- zarządzanie zasobami ludzkimi powinno odbywać się w sposób sprzyjający czerpaniu satysfakcji z pracy i integracji, przy skoncentrowaniu się na jakości zatrudnienia pracowników organizacji zajmujących się turystyką socjalną.

Powyższe, oraz podobne, kryteria mogą służyć zarówno jako wytyczne działalności osób odpowiedzialnych za zarządzanie turystyką socjalną, jak i wskazówki dla identyfikacji tego typu działalności.

2.6 Turystyka socjalna a dochodowość przedsiębiorstw.

Turystyka socjalna jest słusznie uznawana za działalność o charakterze gospodarczym (choć jej zakres nie ogranicza się jedynie do tej sfery) i dlatego powinny w niej obowiązywać podstawowe zasady rentowności inwestycji oraz zysków niezbędnych do realizacji i osiągnięcia jej podstawowych celów. Wyłącznie przedsiębiorstwa konkurencyjne i rentowne, w najszerszym tego słowa znaczeniu, mogą prowadzić działalność wysokiej jakości, z zapewnieniem bezpieczeństwa oraz z gwarancjami dla konsumentów. Obecna różnorodność sytuacji w turystyce socjalnej ukazuje, że przedsiębiorstwa i organizacje, które angażują się w tego rodzaju działalność, przynoszą zyski, ponieważ dysponują utrwalonymi strukturami, działają na odpowiednim rynku oraz stosują właściwe ceny. Należy zaznaczyć, że organizacje działające w sektorze turystyki socjalnej tworzą miejsca pracy nie tylko w ciągu roku, lecz również w okresie mniej intensywnego ruchu turystycznego, łagodząc tym samym problem bezrobocia wśród zainteresowanych grup pracowników.

2.7 Korzyści społeczne płynące z turystyki. Choć turystyka socjalna jest rodzajem działalności gospodarczej, ma także wyraźny wymiar społeczny, przynosząc korzyści w tej dziedzinie. Turyści odnoszą korzyści z wakacji, pracownicy zatrudnieni w turystyce — ze swej pracy, przy czym zyskuje także całe społeczeństwo. W przypadku UE turystyka socjalna ma i z pewnością będzie miała coraz większy wpływ na kształtowanie Europy obywatelskiej. Zapewnienie możliwości podróży po Europie jak największej liczbie obywateli bez wątplenia przyczyni się do poszerzenia ich wiedzy, lepszego zrozumienia i większej tolerancji.

2.8 Koncepcje i wizje turystyki socjalnej w Europie.

Turystyka socjalna jest dziś różnie pojmowana w poszczególnych państwach członkowskich UE, opracowujących programy turystyki socjalnej, przy czym we wszystkich tych koncepcjach dają się wyróżnić trzy elementy wspólne:

- rzeczywiste dysponowanie wolnym czasem na wyjazd wakacyjny,
- możliwość sfinansowania wyjazdu,
- istnienie kanałów, struktur lub instrumentów umożliwiających praktyczną realizację tych praw.

2.8.1 W związku z tym do turystyki socjalnej należałoby zaliczyć całość wyjazdów i działalności organizowanych przez związki zawodowe, wyjazdy rodzinne, wyjazdy w celach religijnych, wyjazdy organizowane przez firmy dla swoich pracowników, wyjazdy organizowane przez instytucje publiczne, wyjazdy dla osób niepełnosprawnych, ludzi młodych lub osób w podeszłym wieku oraz wyjazdy organizowane w wielu innych sytuacjach.

2.9 **Instytucje turystyki socjalnej.** Na terytorium Europy turystyką socjalną zajmuje się i zarządza nią wiele różnych organizacji, w tym:

- federacje oraz konsorcja krajowe,
- instytucje publiczne, których działalność koncentruje się na turystyce socjalnej lub działaniach z nią związanych,
- stowarzyszenia turystyki socjalnej, sportowe oraz kulturalne,
- instytucje współpracy,
- związki zawodowe,
- przedsiębiorstwa o zarządzie mieszanym lub zarządzane wspólnie z pracownikami.

3. Podmioty zaangażowane w turystykę socjalną i ich rola

3.1 **Instytucje europejskie.** Instytucje europejskie wykazują coraz większe zainteresowanie turystyką socjalną, na co wskazują różne analizy, opinie, sprawozdania oraz konferencje, organizowane, wspierane lub koordynowane przez Parlament Europejski, Komisję i EKES. Działalność tych instytucji koncentruje się zasadniczo na gromadzeniu, klasyfikacji oraz rozpowszechnianiu szerokiego zakresu doświadczeń zyskanych w państwach europejskich. W szczególności rola Komisji polega na krzewieniu nowych doświadczeń w poszczególnych państwach oraz ustanowieniu kontaktów między osobami pragnącymi współpracować w realizacji inicjatyw o charakterze ponadnarodowym. Wydaje się natomiast, że nie obejmuje ona obecnie pełnienia funkcji ogólnego koordynatora inicjatyw w zakresie turystyki socjalnej na szczeblu UE. Należy za to zwrócić uwagę na badania statystyczne przeprowadzone niedawno przez Dział Turystyki w DG ds. Przedsiębiorstw, dotyczące udziału obywateli UE w wyjazdach wakacyjnych oraz przyczyn, dla których ok. 40 % z nich w ogóle nie uczestniczy w turystyce. Istnieje realna możliwość, że w przyszłości Komisja przyjmie funkcję ogólnego koordynatora i moderatora platformy turystyki socjalnej na szczeblu europejskim. Utworzenie owej wspólnej, ponadnarodowej platformy nie musiałoby koniecznie wymagać finansowego wsparcia ze strony instytucji europejskich.

3.2 **Rządy państw członkowskich.** Jak już wspomniano wcześniej, stopień zaangażowania rządów państw członkowskich w działania dotyczące turystyki socjalnej jest bardzo zróżnicowany ze względu na czynniki historyczne, ideologiczne i społeczne. W niektórych państwach rządy krajowe, regionalne lub lokalne udzielają istotnego finansowego wsparcia dla tej

działalności. Środki te często przeznaczone są na rzecz konkretnych grup: ludzi młodych, osób w podeszłym wieku, osób niepełnosprawnych czy mniej uprzywilejowanych itd. Rządy podejmują obecnie działania mające na celu rozszerzenie zakresu realizowanych programów turystyki socjalnej poprzez wymianę ponadnarodową.

3.3 **Pracodawcy.** Należy zwrócić uwagę na takie inicjatywy jak bony wczasowe, w ramach których pracodawcy współfinansują działania zapewniające pracownikom możliwości wakacyjnego wyjazdu. Jak już wspomniano, należy także pamiętać, że turystyka socjalna stanowi ważną dziedzinę działalności gospodarczej o dużym potencjale, dzięki czemu przyciąga przedsiębiorców z branży turystycznej, którzy dostrzegają w niej szansę na rozszerzenie swojej działalności w zakresie świadczenia usług turystycznych lub pośrednictwa. Inicjatywą godną uwagi jest hiszpańskie przedsiębiorstwo zrzeszające duże firmy turystyczne — Mundo Senior (Świat seniora) — które pierwotnie miało zarządzać programem turystyki socjalnej Ministerstwa Pracy i Polityki Socjalnej, po czym rozszerzyło swoją działalność i zakres socjalny, oferując specjalistyczne produkty turystyczne przeznaczone dla osób w podeszłym wieku. Społeczny charakter tej działalności najwyraźniej nie stanowi przeszkody dla jej konkurencyjności. W przyszłości konieczne będzie uruchomienie inicjatyw w zakresie partnerstwa prywatno-publicznego w celu opracowania dochodowych programów turystyki socjalnej zarówno na szczeblu pojedynczych państw, jak również w ramach współpracy międzypaństwowej.

3.4 **Pracownicy.** Związki zawodowe, jako organizacje odpowiedzialne za ochronę praw pracowniczych, już od początku istnienia zjawiska turystyki socjalnej bardzo aktywnie angażowały się w działalność turystyczną w celu zapewnienia korzyści swoim członkom. Udział ten polegał zarówno na wspieraniu budowy infrastruktury materialnej, kompleksów wakacyjnych, domów wypoczynkowych, jak i świadczenia specjalistycznych usług. Doświadczenia i poziom zaangażowania różnią się w poszczególnych państwach, jednak prawie w każdym z nich istnieje jakaś forma turystyki socjalnej prowadzonej przez związki zawodowe. Należy tutaj wspomnieć o związkach zawodowych w nowo przyjętych państwach członkowskich, które dążą do ukształtowania odpowiedniego modelu turystyki socjalnej oraz nawiązania stosunków z bardziej doświadczonymi instytucjami. Warto również zwrócić uwagę na interesującą analizę przeprowadzoną przez BITS w maju 2005 r., dotyczącą różnych działań podejmowanych przez związki zawodowe w zakresie turystyki pracowniczej i zawierającą szczegółowy wykaz takich działań realizowanych obecnie w 25 państwach UE. Stanowi ona użyteczne źródło informacji i analizy obecnej sytuacji.

3.5 **Wyspecjalizowane stowarzyszenia.** Przykładem takich stowarzyszeń są spółdzielnie konsumenckie, które w niektórych państwach (Włochy i Wielka Brytania) dysponują rozległą siecią agencji zajmujących się organizacją turystyki socjalnej. Warto wspomnieć zwłaszcza o organizacjach młodzieżowych i ekologicznych działających w tym obszarze. Do kategorii tej zaliczają się również stowarzyszenia samych organizacji odpowiedzialnych za turystykę socjalną, takie jak BITS, który realizuje istotne prace wspierające, koordynacyjne i promocyjne.

3.6 Grupy zaangażowane bezpośrednio lub pośrednio w turystykę socjalną. Najwyraźniej to sami beneficjenci pełnią rolę najważniejszych uczestników różnych programów i działań w dziedzinie turystyki socjalnej. To właśnie głównie oni korzystają z ułatwień ekonomicznych, umożliwiających spędzanie czasu wolnego i wakacji, jak również udział w ulubionych zajęciach sportowych lub kulturalnych. Ponadto korzystają oni z turystyki, która zakłada poszanowanie zasobów geograficznych, dziedzictwa i środowiska naturalnego oraz ze stosunków między tymi, którzy ją uprawiają a mieszkańcami odwiedzanych regionów. Działania te przyczyniają się łącznie do lepszego wzajemnego poznania, odpoczynku i równowagi w życiu osobistym. Także społeczności lokalne, na których terenie uprawiana jest turystyka socjalna, odnoszą korzyści związane z zatrudnieniem, działalnością gospodarczą i rozwojem.

4. Obecny stan turystyki socjalnej w Europie

4.1 Podstawy teoretyczne, legislacyjne i planistyczne. W Europie ramy teoretyczne, legislacyjne i planistyczne w dziedzinie turystyki socjalnej nie są obecnie zbyt rozbudowane, jednakże opracowano szereg analiz i sprawozdań mających na celu sporządzenie wykazu różnorodnych przykładów turystyki socjalnej istniejących w Europie oraz przeprowadzenie analizy porównawczej. Niektóre z nich wspomniane są w części D niniejszej opinii jako materiały dokumentalne i techniczne.

4.2 Różnorodne doświadczenia praktyczne w Europie. Jak wskazano wcześniej, w toku prac grupy analitycznej, podczas przesłuchania zorganizowanego w Barcelonie w dniach 4-5 maja 2006 r., a także na podstawie informacji na temat zdobytych doświadczeń opisanych podczas konferencji „Turystyka dla wszystkich” zorganizowanej przez BITS i Komisję, możliwe było zapoznanie się z wieloma praktycznymi, udanymi inicjatywami w Europie. Niniejsza opinia nie ma na celu szczegółowej analizy tych doświadczeń, niemniej jednak należałoby wskazać kilka najważniejszych inicjatyw, które niewątpliwie przyczynią się do podniesienia rangi turystyki socjalnej oraz mogą wytyczyć kierunek działań innych podmiotów lub państw czy władz samorządowych, które z różnych powodów nie posiadają programów w tej dziedzinie.

4.2.1 Francuska Agence Nationale pour les Chèques-Vacances (ANCV — Krajowa Agencja ds. Bonów Wakacyjnych) odnotowała w 2005 r. obroty na poziomie ok. 1 mld EUR. Agencja powstała w 1982 r. jako organ publiczny o charakterze przemysłowo-handlowym i po przeszło 23 latach działalności pozostaje użytecznym instrumentem polityki społecznej w dziedzinie turystyki.

4.2.1.1 Agencja realizuje trzy cele:

- ułatwianie jak największej liczbie osób, a szczególnie osobom o niskich dochodach, wyjazdu na wakacje;
- zapewnianie swobody wyboru dzięki rozległej sieci specjalistów w dziedzinie turystyki, potrafiących skutecznie zaspokoić wszelkie potrzeby;

- współpraca na rzecz rozwoju turystyki, przyczyniająca się do jej bardziej równomiernego rozłożenia w poszczególnych regionach.

4.2.1.2 Należy zaznaczyć, że bony wakacyjne przekazywane są corocznie ok. 2,5 mln osób, a korzyści z nich odnosi ok. 7 mln wyjeżdżających. ANCV dysponuje siecią ponad 21 000 organizacji stowarzyszonych, uczestniczących w finansowaniu jej działalności, a w świadczenie usług zaangażowanych jest ok. 135 000 pracowników z branży turystyki i wypoczynku.

4.2.1.3 Poza tym, programy realizowane przez agencję pomagają stworzyć możliwość wyjazdu na wakacje dla grup mniej uprzywilejowanych, grup osób niepełnosprawnych, ludzi młodych itd., zapewniając granty wakacyjne o łącznej wartości ok. 4,5 mln EUR. Agencja przeznacza również znaczne sumy na modernizację infrastruktury wykorzystywanej na potrzeby turystyki socjalnej.

4.2.1.4 Ogólnie wydaje się, że dalsza realizacja i zyskowość programu są zagwarantowane. Analizy ekonomiczne potwierdzają, że działalność gospodarcza prowadzona przez agencję przynosi rzeczywiste dochody.

4.2.1.5 Celem agencji na najbliższe lata jest dalsze rozszerzanie i upowszechnianie świadczonych przez nią usług wśród odbiorców i specjalistów w branży turystycznej. Być może cele te należałoby poszerzyć o działania na rzecz zapewnienia ponadnarodowego wymiaru programów, w drodze porozumień z europejskimi państwami; związane z tym korzyści byłyby bez wątpienia obustronne, dawałyby dobry przykład i miałyby ogromne znacznie gospodarcze i społeczne.

4.2.2 Podobne cele przyświecają realizowanemu w Hiszpanii **programowi turystyki socjalnej IMSERSO**, jednakże do ich osiągnięcia wykorzystuje on odmienne podejście i instrumenty. Corocznie program pomaga wyjechać poza sezonem wakacyjnym ponad 1 mln osób, w szczególności osobom starszym, na zorganizowane, grupowe wycieczki. Każdego roku Hiszpania przeznacza na realizację programu ok. 75 mln EUR z budżetu państwa, jednakże dzięki różnym mechanizmom podatkowym (VAT, podatek od działalności handlowej i gospodarczej, podatek od dochodów osób prawnych i fizycznych), zwiększonym dochodom ze składek na zabezpieczenie społeczne oraz dzięki oszczędnościom w wydatkach na zasiłki dla bezrobotnych, program ten jest wysoce dochodowy, przynosząc zysk w kwocie ok. 125 mln EUR.

4.2.2.1 Wyraźne są płynące z programu korzyści społeczne i ekonomiczne, ponieważ umożliwił on szerokiej grupie osób starszych odbycie pierwszej w życiu podróży, poznanie innych miast i miejsc, poszerzenie kontaktów społecznych na równorzędnych warunkach oraz poprawę sprawności fizycznej, przy czym zapewniono odpowiednią jakość usług i dołożono wszelkich starań, by odbiorcy byli zadowoleni. Ponadto każde 1 EUR zainwestowane w realizację programu przynosi 1,7 EUR zysku.

4.2.2.2 Warto wspomnieć o oddziaływaniu programu na kwestię zatrudnienia — szacuje się, że pozwala on na zatrudnienie ok. 10 000 pracowników, którzy w przeciwnym wypadku byłoby zatrudniani wyłącznie w sezonie turystycznym, ponieważ dzięki programowi hotele oraz inne placówki i przedsiębiorstwa kontynuują swoją działalność także poza sezonem.

4.2.2.3 Program jest stale rozszerzany i zmieniany; poszukiwane są nowe formy turystyki socjalnej, o jeszcze większej wartości kulturalnej, zdrowotnej i społecznej, np. poprzez organizowanie pobytów w uzdrowiskach (które okazały się niewątpliwym sukcesem) oraz wyjazdów i imprez kulturalnych.

4.2.2.4 Podobnie jak w przypadku francuskiej agencji, istnieją szerokie możliwości rozszerzenia programu, nie tylko na szczeblu krajowym, ale i za granicą. Do chwili obecnej hiszpański IMSERSO zawarł już ze swoim portugalskim odpowiednikiem porozumienie w sprawie wymiany turystów; analizowane są również możliwości zawarcia takiego porozumienia z Francją, co mogłoby być cennym wzorem dla pozostałych państw Europy.

4.2.3 **Inne przykłady.** Oprócz tych dwóch ważnych programów turystyki socjalnej w Europie istnieją także inne dobre przykłady, być może realizowane w bardziej ograniczonym zakresie i skierowane do węższej grupy odbiorców, ale równie cenne. Można tutaj podać przykład analizowanej podczas posiedzenia w Barcelonie Publicznej Platformy Reprezentacji Osób Niepełnosprawnych Fizycznie, której działalność koncentruje się wprawdzie na konkretnej grupie, jednak która z powodzeniem organizuje dla niej wyjazdy wakacyjne.

4.2.3.1 Z innego punktu widzenia za bardzo interesującą i godną uwagi należy uznać również wspólną inicjatywę trzech organizacji: z Wielkiej Brytanii (**Family Holiday Association**), Belgii (**Toerisme Vlaanderen**) i Francji (**Vacances Ouvertes**), które prowadzą skoordynowane działania na rzecz zapewnienia w tych trzech państwach turystyki dla wszystkich.

4.2.3.2 Działania wchodzące w zakres turystyki socjalnej realizowane są również w innych państwach europejskich, m.in. w **Portugali, w Polsce i na Węgrzech**, gdzie istotną rolę odgrywają związki zawodowe, oraz we **Włoszech**, gdzie program jest wspierany przez spółdzielnie konsumentów. Można zatem stwierdzić, że w całej Europie odnotowuje się tendencję wzrostową, jeżeli chodzi o liczbę inicjatyw w dziedzinie turystyki socjalnej, ich zróżnicowanie oraz liczbę korzystających z nich osób.

4.2.3.3 Należy zauważyć, że również niektóre regiony i gminy podejmują w takiej czy innej formie inicjatywy w dziedzinie turystyki socjalnej, czego przykładem może być **Wspólnota Autonomiczna Balearów** i przyjęty tam **plan OCI 60**.

4.2.3.4 Także na szczeblu regionalnym rząd Andaluzji (Hiszpania) rozwija program **Residencias de Tiempo Libre** (domy wypoczynkowe) oraz program **Conoce tu Costa** (poznaj swoje

wybrzeże), w ramach których organy administracji regionalnej i lokalnej współpracują na rzecz udziału osób starszych w imprezach turystycznych na terenie wyżej wymienionej wspólnoty autonomicznej.

4.2.3.5 Należy także wspomnieć o tym, że tematyka turystyki socjalnej poruszana jest na portalu turystycznym Unii Europejskiej, www.visiturope.com, który ma służyć jako punkt konsultacyjny w zakresie wszelkiej działalności turystycznej w Europie, w tym turystyki socjalnej.

4.3 **Ogólna ocena turystyki socjalnej.** Turystyka socjalna przynosi europejskiemu społeczeństwu rozliczne korzyści, w tym:

- zadowolenie beneficjentów, nie tylko przez sam fakt wyjazdu na wakacje, lecz także ze względu na „szczególny” charakter tej formy rekreacji;
- ludzki wymiar i wartości płynące z takiej działalności;
- poprawa równowagi w życiu osobistym i rozwój osobisty beneficjentów i społeczności przyjmującej;
- dochody i zyski gospodarcze dla branży turystycznej, w szczególności dzięki wydłużeniu sezonu turystycznego;
- korzyści związane z zapewnieniem stabilnych miejsc pracy o wysokiej jakości przez cały rok;
- zachowanie warunków zrównoważonego rozwoju w regionach turystycznych;
- podniesienie rangi lokalnego otoczenia oraz jego zasobów i dziedzictwa naturalnego, społecznego i kulturalnego;
- zwiększenie poziomu wiedzy i zakresu wymiany między państwami UE.

4.3.1 Wszystkie te korzyści oraz postępy już osiągnięte dzięki turystyce socjalnej, jak również perspektywy wzrostu oraz analiz i wprowadzania nowych produktów sprawiają, że niezależnie od przyjętej perspektywy turystyka socjalna w Europie zasługuje ogólnie na bardzo wysoką ocenę.

4.3.2 Pozytywna ocena wszystkich aspektów turystyki socjalnej sprawia, że możemy nazwać ją „cudownym środkiem”, pozwalającym na zapewnienie, zarówno wszystkim pracownikom zatrudnionym w tej branży, jak i usługobiorcom, wszelkiego rodzaju korzyści w dziedzinie gospodarczej i społecznej, a także w dziedzinie zdrowia, zatrudnienia, obywatelstwa europejskiego itp.; na turystyce socjalnej nikt nie traci, trudno byłoby zatem znaleźć inny rodzaj działalności gospodarczej i ludzkiej cieszącej się równie powszechnym uznaniem i poparciem.

4.3.3 W związku z tym trudno się dziwić, że Komitet pragnie w niniejszej opinii gorąco pochwalić propozycje i rozwiązania, które umożliwiają z jednej strony wzmocnienie i udoskonalenie istniejących programów, z drugiej zaś rozszerzenie zakresu korzyści na dalsze segmenty społeczeństwa.

B. Część druga: Propozycje

5. W kierunku europejskiej platformy turystyki socjalnej

5.1 **Warunki.** Jak już wskazano powyżej, niezależnie od przyjętej definicji turystyki socjalnej oraz od trybu jej finansowania i zarządzania nią należy ją uznać za istotną, dochodową i stabilną działalność społeczno-gospodarczą, spełniającą swoje cele oraz gwarantującą satysfakcję beneficjentów, zwiększenie poziomu zatrudnienia oraz ograniczenie zjawiska sezonowości turystyki. Jest to więc działalność ze wszech miar cenna na całym świecie, a w szczególności w Europie. Należy zatem zbadać sposoby pozwalające objąć korzystnym wpływem turystyki socjalnej większą liczbę osób, przedsiębiorstw, a także ogół społeczeństwa.

5.1.1 Trudno przyjąć jedną wspólną nazwę dla ogólnoeuropejskich działań w dziedzinie turystyki socjalnej: można tu mówić o platformie, projekcie, inicjatywie itp. i chociaż pojęcia te niekoniecznie mają jednakowe znaczenie, wszystkie odnoszą się do zorganizowanej działalności o wyraźnie sprecyzowanych celach i ponadnarodowym zasięgu europejskim. Ze względu na fakt, że niniejsza opinia ma charakter ogólny, powyższe pojęcia należy stosować zamiennie, mając nadzieję, że o nazwie zdecyduje charakter prac realizowanych w ramach przyszłej platformy.

5.1.2 Należy jednak pamiętać, że w dziedzinie turystyki w Europie występują różne niedociągnięcia oraz średnioterminowe zagrożenia, takie jak:

- poważne, narastające zjawisko sezonowości branży turystycznej w Europie Północnej i Środkowej oraz na wybrzeżu Morza Śródziemnego, gdzie poza sezonem regiony turystyczne pustoszeją i brakuje odpowiedniej, całorocznej infrastruktury;
- niewykorzystywanie w pełni zasobów ludzkich poza szczytem sezonu turystycznego;
- znaczny wzrost liczby osób czynnych zawodowo wskutek zjawiska emigracji co powoduje konieczność intensyfikacji działalności gospodarczej w celu co najmniej zachowania tego samego poziomu życia;
- trudności w branży turystycznej odnośnie utrzymania całorocznych cen oraz liczby gości na odpowiednim poziomie, tak aby zapewnić rentowność w perspektywie średnioterminowej;
- obiektywne ograniczenia w liczbie miejsc noclegowych, które można wykorzystać na potrzeby turystyki;
- zapewnienie zrównoważonego rozwoju branży turystycznej, które wymaga zwiększenia wartości dodanej miejsc noclegowych przez okres całego roku: zwiększenie jakości, i w konsekwencji ceny, lub średniej rocznej liczby gości

poprzez wydłużenie okresu funkcjonowania ośrodków turystycznych;

- pojawienie się licznych ośrodków turystycznych na całym świecie, oferujących konkurencyjne, innowacyjne produkty i usługi; ta nowa konkurencja powinna stanowić przede wszystkim bodziec do poprawy jakości i konkurencyjności.

5.1.3 Istnieją również czynniki sprzyjające istnieniu europejskiej platformy lub projektu w dziedzinie turystyki socjalnej:

- stopniowy wzrost, w liczbach bezwzględnych i względnych, liczby obywateli, którzy nie są aktywni zawodowo, lecz którzy mają zapewnione odpowiednie emerytury i standard życia;
- stopniowy wzrost średniej długości życia Europejczyków;
- wydłużenie średniej ilości wolnego czasu, jakim dysponujemy w ciągu życia, a zwłaszcza w starszym wieku;
- zmniejszenie kosztów transportu w związku z gwałtownym rozwojem tanich linii lotniczych, co sprzyja mobilności i turystyce;
- wzrastający poziom świadomości sprzyjający odpowiedzialnej i zrównoważonej turystyce;
- dobre doświadczenia i rezultaty w zakresie programów turystyki socjalnej w całej Europie;
- przystąpienie nowych państw do UE, pociągające za sobą powiększenie rynku oraz stworzenie nowych możliwości i okazji do podróżowania.

5.2 Europejska platforma w dziedzinie turystyki socjalnej mogłaby posłużyć do realizacji różnych **celów**, takich jak:

- upowszechnienie i poszerzenie zakresu istniejących programów oraz liczby osób korzystających z turystyki socjalnej w całej Europie, tak aby każde państwo dysponowało własnym programem;
- wykorzystanie międzynarodowego wymiaru istniejących programów poprzez realizację programów współpracy dwustronnej i wielostronnej;
- zapewnienie warunków pozwalających na opracowanie i wdrożenie europejskiej platformy turystyki socjalnej, której potencjalnymi beneficjentami będą wszyscy obywatele europejscy, dla których możliwe stanie się odwiedzenie innych państw na zasadach zrównoważonego rozwoju; w tym kontekście warto byłoby ustalić, jak wielu Europejczyków nigdy nie odwiedziło żadnego innego kraju w Europie, ponieważ grupa ta okaże się przypuszczalnie stosunkowo liczna i może stanowić podstawę programu;
- wspieranie stopniowej realizacji ogólnoeuropejskiej turystyki socjalnej, w której uczestniczyć będzie jak największa liczba państw.

5.3 Podmioty i grupy uczestniczące w europejskiej platformie turystyki socjalnej. Do potencjalnych uczestników można by zaliczyć na przykład:

- organizacje, które zarządzają obecnie programami turystyki socjalnej w różnych państwach;
- organizacje związkowe i spółdzielnie zainteresowane realizacją programu;
- pracodawcy z jak najszerzej rozumianej branży turystycznej, zainteresowani poprawą rentowności swoich przedsiębiorstw w sposób trwały;
- władze krajowe, regionalne i lokalne zainteresowane podjęciem działań w dziedzinie turystyki oraz ich poprawą, jak również rozwojem osobistym i społecznym swoich obywateli;
- Unia Europejska i jej instytucje zainteresowane rozszerzeniem i wspieraniem zatrudnienia, działalności gospodarczej oraz obywatelstwa europejskiego; ze względu na ponadnarodowy wymiar platformy, instytucje UE powinny również zapewniać koordynację i monitorowanie warunków realizacji programu, w tym kierować procesem jego wdrażania;
- organizacje turystyki socjalnej, w szczególności BITS.

5.4 Kluczowe aspekty turystyki socjalnej. Aby platforma ta mogła trwale zaistnieć w wymiarze społecznym i gospodarczym, konieczne jest spełnienie poniższych kryteriów:

- beneficjentami projektu powinny być grupy najmniej uprzywilejowane pod względem gospodarczym, terytorialnym i społecznym, w szczególności grupy osób niepełnosprawnych fizycznie lub umysłowo czy też osoby mające trudności z podróżowaniem, wynikające z położenia geograficznego, jak na przykład mieszkańcy wysp europejskich; wiąże się to z częściowym dofinansowaniem — na zasadach sprawiedliwości i równości — pobytu wakacyjnego, niezależnie od jego długości i miejsca, będącym formą rekompensowania trudnej sytuacji takich osób, rozumianej w jak najszerzym sposobie;
- ogólnie projekt musi przynosić zyski w wymiarze gospodarczym i społecznym w perspektywie krótko-, średnio- i długoterminowej, zarówno w sektorze prywatnym, jak i publicznym;
- projekt musi zapewniać stabilne miejsca pracy wysokiej jakości przez cały rok; osiągnięcie celów w zakresie zatrudnienia będzie wymagać scentralizowanego zarządzania oraz działań na rzecz maksymalnego zwiększenia liczby gości w ośrodkach turystycznych;

- projekt musi być realizowany w okresie przypadającym poza sezonem turystycznym;
- projekt musi być zgodny z zasadą zrównoważonego rozwoju oraz zapewniać rozwój osobisty i społeczny zarówno beneficjentów, jak i społeczności przyjmujących;
- konieczne jest utrzymanie wysokiej jakości usług zgodnie z celami projektu;
- projekt musi być realizowany w formie współpracy publiczno-prywatnej.

Jeśli warunki te zostaną spełnione, turystyka socjalna będzie bez wątpienia podstawowym elementem integracyjnym europejskiego modelu turystyki.

5.5 Partnerstwo publiczno-prywatne w ramach projektu. Efektywne partnerstwo publiczno-prywatne może okazać się czynnikiem, od którego w dużym stopniu zależeć będzie wykonalność programu, jego planowanie i opracowanie oraz zarządzanie nim. Wydaje się możliwe, a może nawet nietrudne, znalezienie w Europie organizacji i przedsiębiorstw pragnących wziąć udział w tworzeniu europejskiej platformy turystyki socjalnej.

6. Konsekwencje i rezultaty europejskiej platformy turystyki socjalnej

6.1 Wzrost i zatrudnienie. Jeżeli wszystkie etapy omawianej platformy zostaną wdrożone, będzie ona miała istotny wpływ na wzrost i zatrudnienie i z pewnością przyczyni się do realizacji celów przyjętych podczas szczytu w Lizbonie. Na korzystne oddziaływanie turystyki socjalnej w zachowaniu i tworzeniu miejsc pracy poza sezonem wyraźnie wskazują np. rezultaty realizowanego w Hiszpanii programu IMSERSO.

6.2 Rzeczywiste prawo do udziału w turystyce. Z dostępnych statystyk wynika, że obecnie ok. 40 % ludności nie wyjeżdża na wakacje. Europejska platforma turystyki socjalnej miałaby służyć znacznemu obniżeniu tego wskaźnika, zagwarantowaniu rzeczywistego prawa do turystyki dla wszystkich oraz wspieraniu wzajemnego poznawania się przez europejskie narody.

6.3 Europejski model turystyki. W licznych opiniach poświęconych turystyce EKES wyrażał przekonanie o możliwości ukształtowania europejskiego modelu turystyki, który opierałby się nie na prawodawstwie, lecz na powszechnie uznawanych i stosowanych wartościach. Niewątpliwie jedną z wartości stanowiących podstawę tego modelu może być zasada powszechnego dostępu do turystyki — turystyka dla wszystkich. Europejska platforma turystyki socjalnej może znacząco przyczynić się do rozwoju europejskiego modelu turystyki.

7. Wkład turystyki, zwłaszcza turystyki socjalnej, w kształtowanie europejskiej tożsamości oraz wymiaru europejskiego

7.1 W ostatnich latach stało się jasne, że proces integracji europejskiej nie będzie ani szybki, ani łatwy, i dziś wciąż stoimy w obliczu wielu niepewności i trudności. Turystyka socjalna może stać się istotnym narzędziem pozwalającym na zwiększenie przepływu informacji i zrozumienia między obywatelami oraz solidarności między narodami. Może ona przyczynić się do ukształtowania Europy obywatelskiej nie na drodze poświęceń i zmagania, ale poprzez rekreację, podróże i wakacje. Zwłaszcza ludzie młodzi wydają się skłonni do częstszych wyjazdów podczas sezonu turystycznego; wtedy to zwalnia się wiele lokalni mieszkalnych związanych z edukacją, dając szansę na przeprowadzenie działań podobnych do programu Erasmus.

7.2 Wydaje się, że turystyka jest dobrą metodą tworzenia Europy obywatelskiej; różne zainteresowane grupy, jak i przemysł turystyczny oraz społeczności lokalne mogą mieć wspólne interesy i czynić to w sposób przyjemny i dostępny dla wszystkich.

C. Część trzecia: Wnioski i zalecenia

8. Wnioski

8.1 Pierwszym ogólnym wnioskiem, który wyłania się z zawartej w niniejszej opinii analizy stanu turystyki socjalnej w dzisiejszej Europie, jest to, że stanowi ona zrównoważoną działalność pod względem ekologicznym, gospodarczym i społecznym oraz ma pierwszorzędne znaczenie dla każdej z tych trzech dziedzin.

8.2 Efekty w zakresie gospodarki, społeczeństwa, zdrowia i integracji uzyskiwane przez odbiorców i pracowników biorących udział w programach cieszą się powszechnym uznaniem i cechują się znaczną wartością dodaną.

8.3 Dla poszczególnych grup korzystających z turystyki socjalnej, a zwłaszcza dla osób niepełnosprawnych lub osób o ograniczonej możliwości poruszania się, programy te są czynnikiem i bodźcem do ich pełnej integracji.

8.4 W praktyce turystykę socjalną charakteryzuje znaczne zróżnicowanie, co dotyczy zarówno działających w niej podmiotów, jak i form jej rozwoju, osób, do których jest adresowana, instrumentów finansowych itd., przy czym różnorodność ta wzbogaca i urozmaica turystykę socjalną oraz przyczynia się do jej rozwoju i ewolucji.

8.5 W szczególności można uznać, że w przypadku turystyki socjalnej korzyści społeczne pozostają w zgodności i pozytywnym sprzężeniu z zyskami gospodarczymi.

8.6 Każde państwo w Europie powinno opracować krajowy program turystyki socjalnej według różnych formuł i sposobów zarządzania, co jest wykonalne z gospodarczego punktu widzenia oraz pożądane ze strony społeczeństwa.

8.7 Również ustanowienie ponadnarodowej europejskiej platformy turystyki socjalnej jest wykonalne z gospodarczego punktu widzenia oraz pożądane ze strony społeczeństwa.

8.8 Wszelkie działania w zakresie turystyki socjalnej powinny realizować szereg celów związanych z zapewnieniem zrównoważonego rozwoju i miejsc pracy, zgodnie ze strategią lizbońską.

8.9 Turystyka socjalna może okazać się bardzo cennym narzędziem w procesie kształtowania Europy obywatelskiej, Europy dla wszystkich obywateli, a szczególnie istotna jest w tym procesie rola ludzi młodych.

8.10 Turystyka socjalna opiera się na wartościach, które mogą stać się podstawą europejskiego modelu turystyki.

8.11 Wszystkie społeczności lokalne w całej Europie mogą zyskać na działalności turystyki socjalnej, gdyż przyczynia się ona do zachowania dziedzictwa kulturowego i lokalnego.

8.12 Na zakończenie należy wspomnieć, że turystyka socjalna stanowi obecnie dojrzałą działalność w wielu państwach europejskich, jest dobrze zarządzana i ma odpowiednią strukturę organizacyjną, może więc zostać rozpozszechniona we wszystkich krajach, zapewnić ponadnarodowy charakter swoich usług i poszerzyć tym samym własne cele z punktu widzenia ilościowego i jakościowego.

9. Zalecenia

9.1 Podstawowe zalecenie dla potencjalnych uczestników programów turystyki socjalnej dotyczy oczywiście zachęcania ich do uczestnictwa w działaniach takich jak turystyka, do których są uprawnieni, ale do których — z różnych powodów — nie mieli dostępu. Turystyka socjalna wyraźnie sprzyja integracji, poszerzaniu wiedzy i osobistemu rozwojowi, dlatego też udział w niej należy uznać za pożądany.

9.2 W odniesieniu do szerokiego kręgu pracowników zaangażowanych w zarządzanie różnymi programami turystyki socjalnej, należy przede wszystkim odpowiednio rozpoznać korzyści, jakie przynosi ich praca, ich zaangażowanie w realizację zadań właściwych organizacji, jak również dbałość o zapewnienie dostępnych dla odbiorców usług wysokiej jakości. Należy jednak zachęcać ich także do doskonalenia oferowanych produktów i usług, do inwestycji w poprawę infrastruktury oraz do innowacji w zakresie oferowanych produktów, zwłaszcza tych, które mają charakter międzynarodowy. Koordynacja programów oraz stowarzyszenia odpowiedzialnych organizacji stanowią dobrą metodę wprowadzania udoskonaleń i wymiany doświadczeń.

9.3 W odniesieniu do przedsiębiorstw z branży turystycznej Komitet zaleca ich pełne zaangażowanie w programy turystyki socjalnej. Turystyka socjalna jest nośnikiem wartości zgodnych z zasadami dobrego zarządzania, konkurencyjności i dochodowości w perspektywie krótkoterminowej, a przede wszystkim w perspektywie średnio- i długoterminowej, oraz pozwala na zapewnienie zatrudnienia wielu pracownikom przez cały rok.

9.4 W odniesieniu do władz oraz instytucji krajowych, regionalnych i lokalnych, Komitet pragnie zachęcić je do ustanawiania programów turystyki socjalnej ze względu na płynące z nich korzyści społeczne i gospodarcze. Dodatkowe wpływy pochodzące z podatków i składek oraz zaoszczędzone wydatki na zasiłki dla osób bezrobotnych stanowią wyraźną zachętę do zapewniania sprawiedliwego wsparcia finansowego grupom mniej uprzywilejowanym pod względem gospodarczym, społecznym czy fizycznym, przy czym można być pewnym, że poniesione wydatki zwrócą się z zyskiem.

9.5 Komitet zaleca instytucjom europejskim, by pamiętały o tym, że turystyka socjalna jest ważnym rodzajem działalności, łączącej cele z dziedziny turystyki i polityki społecznej; działalnością, która zasługuje na uznanie, rozwój, specjalistyczne wsparcie techniczne, pomoc i system motywacji, niekoniecznie ekonomicznych. Pobudzanie do działania, koordynacja techniczna, upowszechnianie doświadczeń oraz stworzenie forum umożliwiającego zawieranie międzynarodowych umów należą do zadań, które Komisja może realizować w oparciu o własne zasoby, poprzez Dział Turystyki, w celu ustanowienia efektywnej europejskiej platformy turystyki socjalnej. Odgrywanie przez Komisję czołowej roli w powyższym zakresie stanowiłoby niewątpliwie cenny instrument w realizacji celów turystyki socjalnej oraz w monitorowaniu działań prowadzonych w tej dziedzinie.

9.6 Wszystkie instytucje powinny prowadzić intensywniejsze działania, tak aby zapewnić zniesienie wszelkich barier, zarówno w ramach infrastruktury komunikacyjnej, jak i w kwestii miejsc noclegowych i usług turystycznych. Przykład wysp europejskich pokazuje, w jakim stopniu położenie geograficzne warunkuje mobilność i dostęp do turystyki mieszkających tam ludzi.

9.7 Parlament Europejski, ze względu na swoje znaczenie polityczne, społeczne i gospodarcze, powinien podejmować inicjatywy na rzecz debaty i rozwiązań zachęcających do rozwijania turystyki socjalnej w Europie.

9.8 EKES opowiada się za tym, by niniejsza opinia została nazwana *Deklaracją z Barcelony w sprawie turystyki socjalnej w Europie*, aby została ona opublikowana oraz rozpowszechniona pod tą nazwą i stanowiła wkład Komitetu w prace Europejskiego Forum Turystycznego 2006 oraz w obchody tegorocznego Światowego Dnia Turystyki.

Bruksela, 14 września 2006 r.

D. Część czwarta: Materiały dokumentalne i techniczne

- Różne koncepcje turystyki socjalnej: ewolucja podaży i popytu, Komisja Europejska, XXIII Dyrekcja Generalna, Dział Turystyki, 1993
- Deklaracja z Montrealu: w kierunku humanistycznej i społecznej wizji turystyki, BITS, wrzesień 1996
- Kodeks Etyczny dla Turystyki, Światowa Organizacja Turystyki, Santiago de Chile, 1 października 1999 r.
- Sprawozdanie z seminarium w sprawie wspierania wyjazdów wakacyjnych w Unii Europejskiej, Parlament Europejski, Strasburg, marzec 2000
- Pojęcie turystyki dla wszystkich i turystyki socjalnej w Unii Europejskiej, BITS, seminarium w Brugii, czerwiec 2001
- Sprawozdanie w sprawie wyników badań statystycznych na temat turystyki dla wszystkich, czerwiec 2001
- Opinia w sprawie zrównoważonej i powszechnie dostępnej turystyki, EKES, październik 2003
- Analiza programu „Wakacje dla osób starszych”, IMSERSO, Hiszpania, maj 2004
- Europejskie Forum Turystyki Socjalnej, BITS, Budapeszt, kwiecień 2005
- Sprawozdanie w sprawie turystyki i rozwoju, Parlament Europejski A6-0173/2005, maj 2005
- Sprawozdanie w sprawie nowych perspektyw i nowych wyzwań dla zrównoważonej turystyki europejskiej, Parlament Europejski, A6-0235/2005, lipiec 2005
- Turystyka dla wszystkich. Plan działania hiszpańskiego Komitetu Przedstawicielskiego Osób Niepełnosprawnych (CERMI), grudzień 2005
- Konsultacje w sprawie turystyki i wyjazdów wakacyjnych dla pracowników, BITS, Bruksela, maj 2005
- Europejska konferencja w sprawie turystyki socjalnej, wzrostu gospodarczego i zatrudnienia, rząd Balearów, Palma de Mallorca, listopad 2005
- Konferencja w sprawie turystyki dla wszystkich: stan obecny i praktyki w UE, BITS oraz Komisja Europejska, Dyrekcja Generalna ds. Przedsiębiorstw, Dział Turystyki, styczeń 2006
- Światowy Kongres Turystyki Socjalnej: W kierunku turystyki opartej na rozwoju i solidarności, Aubagne (Francja), maj 2006.

Przewodnicząca

Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego

Anne-Marie SIGMUND